

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

– 224 с. **13.** Павлов В.Г. Субъект преступления и уголовная ответственность. – СПб.: Лань; Санкт-Петербург. ун-т МВД России, 2000. – 192 с. **14.** Пинаев А.А. Курс лекций по Общей части уголовного права: Кн. 1: О преступлении. – Х.: Харьков юрид., 2001. – 289 с. **15.** Полный курс уголовного права: В 5-ти т. – Т. I: Преступление и наказание / Под ред. А.И. Коробеева. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2008. – 1133 с. **16.** Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 р. у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) // Офіц. вісн. України. – 1999. – № 44. – Ст. 2193. **17.** Санталов А.И. Теоретические вопросы уголовной ответственности. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1982. – 97 с. **18.** Скибицкий В.В. Формы реализации уголовной ответственности // Развитие национальной государственности союзной республики на современном этапе: Тезисы респ. науч.-практ. конф. – Киев: ИГП АН УССР, 1990. – С. 250-252. **19.** Стойнов А. Наказательно право: Обща ч. – София: Ciela, 1999. – 485 с. **20.** Ткачевский Ю.М. Уголовная ответственность и ее принципы // Ученые-юристы МГУ о современном праве / Под ред. М.К. Треушникова. – М.: Городец, 2005. – С. 309-339. **21.** Фріс П.Л. Кримінальне право України: Підручник: Заг. ч. – К.: Атіка, 2004. – 488 с. **22.** Чузуников І.І. Правовідносини та форми їх реалізації у кримінальному праві України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – О.: Одес. нац. юрид. акад., 2001. – 20 с. **23.** Шапиев С.М. Понятие и содержание уголовной ответственности // Вестн. ЛГУ: Серия экономики, философии, права. – 1981. – № 23. – С. 70-74. **24.** Энциклопедия уголовного права. – Т. 8: Уголовная ответственность и наказание / Отв. ред. В.Б. Малинин. – СПб.: Изд. проф. Малинина – СПб. ГКА, 2007. – 798 с. **25.** Warylewski J. Prawo karne. Część Ogólna: Wydanie II. – Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2005. – 455 s.

Надійшла до редакції 08.12.2008 р.

УДК 343.2 (094.4)

О.В. Євдокімова, канд. юрид. наук
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ САНКЦІЙ КК УКРАЇНИ

У ч. 1 ст. 65 Кримінального кодексу України (далі – КК) встановлено, що суд призначає покарання в межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин. Даний припис свідчить, що санкції статей (час-

тин статей) Особливої частини КК відіграють вирішальну роль при встановленні меж караності злочинного діяння і служать орієнтиром для суду при індивідуалізації покарання. Інакше кажучи, в них закріплюється потенційно можливий обсяг карально-превентивних заходів, які мо-

жуть бути застосовані за вчинення злочину.

Проблема санкцій у кримінальному праві неодноразово була предметом наукових досліджень, зокрема, в роботах таких учених, як М.І. Бажанов, Є.В. Благов, І.О. Зінченко, А.П. Козлов, Л.Л. Кругликов, А.В. Васильєвський, Ю.А. Пономаренко, В.І. Тютюгін [Див.: 1-9], та ін. Проте й досі залишається чимало питань, що потребують більш глибокого аналізу й переосмислення з урахуванням сучасних досягнень, тенденцій у сфері кримінально-правової науки, одностайного вирішення. Дотепер в доктрині кримінального права бракує єдиного погляду на визначення критерію класифікації санкцій. Саме тому метою цієї статті є вивчення існуючих точок зору із цього питання і формулювання загальної підстави поділу на види санкцій статей Особливої частини КК.

Аналізуючи кримінально-правові санкції, перш за все, значимо, що деякі науковці пропонують розрізняти санкцію кримінально-правової норми і санкцію статті Особливої частини КК. Остання визнається лише структурною частиною санкції кримінально-правової норми. Така думка ґрунтується на особливостях структури КК, його розподілі на Загальну й Особливу частини, приписи яких перебува-

ють між собою в органічній єдності. Урахування їх положень у взаємозв'язку і взаємозалежності може дати повну уяву про істинний зміст, потенціал кримінально-правової норми [Див., напр.: 2, с. 62; 6, с. 283; 10, с. 206]. Отже санкція статті Особливої частини КК і санкція кримінально-правової норми – це різні за обсягом поняття, що співвідносяться між собою як частина й ціле. Перша виступає лише як форма зовнішнього вираження санкції кримінально-правової норми. Причому їх обсяги можуть і не співпадати. Так, положення кримінального закону, що регламентують умови застосування окремих видів покарання (статті 53-64, 99-102 КК), виступають структурною частиною санкції кримінально-правової норми, що передбачає кримінальну відповідальність за вчинений злочин. Як зазначає Б.А. Куринов, можна було б усі ці умови включити до кожної статті Особливої частини КК [7, с. 54], але для запобігання численним повторам законодавець помістив їх до окремих статей Загальної частини КК.

У даній статті основна увага буде приділена саме санкціям статей (їх частин) Особливої частини КК.

Що стосується видів кримінально-правових санкцій, то зауважимо, що їх дослідники про-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

понують різні класифікації. Наприклад, залежно від можливості вибору судом виду й розміру покарання, вирізняють санкції (а) абсолютно визначені, (б) відносно визначені й (в) альтернативні [Див.: 3, с. 125-130; 10, с. 203].

У рамках вітчизняного кримінального права М.І. Бажанов розрізняє: (1) відносно визначені санкції, в яких вказано (а) мінімум і максимум виду покарання, (б) лише максимум виду покарання і (2) альтернативні санкції. З урахуванням наявності в санкції додаткових покарань, учений виділяв: (а) санкції, що містять лише основні покарання, і (б) санкції, в яких поряд з основними передбачені ще й додаткові покарання [1, с. 27-29].

А.П. Козлов поділяє всі санкції на абсолютно визначені й відносно визначені. У свою чергу, перші диференціюються ним на санкції (а) без зазначення розміру покарання, (б) з абсолютно визначеним розміром, (в) неальтернативні, (г) прості, (д) підсумкові. Серед других науковець розрізняє санкції (а) без зазначення розміру покарання, (б) розмірно-відносні, (в) неальтернативні, (г) альтернативні, (д) прості, (е) підсумкові [5, с. 60].

Л.Л. Кругликов та О.В. Васильєвський залежно від різних підстав виокремлюють санкції (а) прості й кумулятивні, (б) одиничні й кумулятивні, (в) відносно виз-

начені й абсолютно визначені, (г) безпосередньо визначені й опосередковано визначені, (д) які містять лише кримінальне покарання й такі, що поруч із цим передбачають інші заходи кримінально-правового характеру [6, с. 273, 274].

Поділяючи точку зору на існування різних критеріїв поділу санкцій на види, все ж таки треба зазначити, що таке різноманіття підстав їх класифікації навряд чи може сприяти комплексному і всебічному розумінню закладених у законі можливостей для індивідуалізації покарання. Кожна із запропонованих класифікацій, безумовно, має певне теоретичне та практичне значення, але розкриває лише окремі аспекти санкцій статей Особливої частини КК, не надаючи цілковитого уявлення про їх зміст. До того ж при класифікації санкцій на відносно визначені й альтернативні відбувається змішування різних підстав поділу, що суперечить правилам логіки щодо диференціації понять.

Як вбачається, класифікацію санкцій потрібно провадити за єдиним критерієм, який з найбільшою повнотою відображав би всі їх різновиди.

Аналіз кримінального законодавства свідчить, що всі санкції статей Особливої частини чинного КК України мають відносно визначений характер. При

цьому тільки стосовно них, а не санкцій кримінально-правових норм можна вести мову про існування санкцій, що передбачають (а) лише максимальну межу виду покарання або (б) максимум і мінімум останнього. Якщо ж ідеться про санкцію кримінально-правової норми, то в ній завжди встановлено як максимум, так і мінімум виду покарання. Виняток становлять лише позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 54 КК) і довічне позбавлення волі (ст. 64 КК), які завжди мають абсолютно визначений характер. До того ж виключно стосовно санкції статей Особливої частини КК можна говорити про їх відносно визначений характер. Що ж стосується санкцій кримінально-правових норм, то в деяких з них вони є абсолютно визначеними. Наприклад, згідно з положеннями пунктів 3 і 4 ч. 3 ст. 102 КК позбавлення волі може бути призначено неповнолітньому за тяжкий злочин на строк не більше семи років, а за особливо тяжкий, не поєднаний з умисним позбавленням життя людини, – не більше десяти років. У санкціях ч. 2 ст. 121 КК, ч. 3 ст. 187 КК позбавлення волі встановлено на строк від семи до десяти років, у ч. 3 ст. 262 КК від десяти до п'ятнадцяти. Таким чином, уразі вчинення таких злочинів неповнолітні-

ми особами санкції з відносно визначених фактично перетворюються на абсолютно визначені з позбавленням волі на строк відповідно сім і десять років. Вважаємо, що існування таких санкцій на практиці може ускладнювати індивідуалізацію покарання, тому необхідно на законодавчому рівні змінити їх межі.

Вивчення санкцій статей Особливої частини КК свідчить, що доцільнішим є їх поділ на види залежно від їх *якісно-кількісної характеристики*. Так, з урахуванням характеру покарання (основне чи додаткове) і кількості його видів, передбачених у санкції статті Особливої частини КК, треба розрізнити 2 основних різновиди санкцій: (а) *прості*, які передбачають лише один вид основного покарання (ч. 1 ст. 109 КК), і (б) *складні*, що включають декілька видів покарання (ст. 123, ч. 2 ст. 367 КК). Складні санкції, у свою чергу, можуть містити (а) одне основне й одне або декілька додаткових покарань, так звані *кумулятивні* санкції (ч. 2 ст. 131, ч. 5 ст. 191 КК), (б) декілька видів основних покарань, з яких суд обирає лише один, тобто *альтернативні* санкції (ч. 2 ст. 126 КК) і (в) декілька видів основних покарань і одне або 2 додаткових, тобто *альтернативно-кумулятивні* санкції (ч. 3 ст. 191 КК).

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

Кумулятивні й альтернативно-кумулятивні санкції можуть передбачати: (1) лише одне додаткове покарання, яке може бути як (а) обов'язковим (ч. 2 ст. 374, ст. 363 КК), так і (б) факультативним (ст. 329, ч. 1 ст. 361 КК); або (2) одночасно декілька додаткових покарань, які можуть бути: лише (а) обов'язковими, (б) факультативними або такими, в яких (в) лише одне додаткове покарання є обов'язковим, а інші – факультативними (ч. 2 ст. 367 КК).

У КК України станом на 10 травня 2008 р. порівняно з КК УРСР 1960 р. частка *простих* санкцій становить 33,1% (34,8 % за КК УРСР 1960 р.), *складних* – 66,9% (65,2 % в КК УРСР 1960 р.). Серед складних санкцій: 1) *альтернативні* займають 42,4 % (38%); 2) *кумулятивні* – 10,9 % (20,2 %), серед яких з (а) обов'язковим додатковим покаранням – 9,4 % (12,2 %); (б) факультативним додатковим покаранням – 1,5 % (6,6 %); (в) обов'язковим і факультативним додатковими покараннями в КК України 2001 р. не представлені, але в КК УРСР 1960 р. вони склали – 1,4 %; 3) *альтернативно-кумулятивні* – 13,6 % (7,7 %), серед них з: (а) обов'язковим додатковим покаранням – 8,4 % (2,7 %); (б) факультативним додатковим покаранням – 5,1 % (3,6 %); (в)

обов'язковим і факультативним додатковими покараннями – 0,1 % (0,7%).

Як видно з наведеного, в чинному КК України порівняно з КК УРСР 1960 р. на 1,7 % зменшилась частка простих санкцій, а кількість складних збільшилась. На 4,4 % збільшилось число альтернативних санкцій, у той же час на 3,4 % скоротилась кількість тих, що передбачають додаткове покарання, хоча співвідношення між альтернативно-кумулятивними санкціями за КК УРСР 1960 р. та КК України 2001 р. збільшилось на користь останніх на 5,9 %. У цілому ж можемо констатувати деяке розширення можливостей суду щодо індивідуалізації покарання, але в той же час звертає на себе увагу факт недостатнього використання законодавцям потенціалу додаткових покарань.

Підводячи підсумок викладеному, зазначимо, що саме класифікація санкцій залежно від їх якісно-кількісної характеристики дозволяє дати комплексну, всебічну оцінку кримінально-правовому інструментарію, що може бути використаний судом при індивідуалізації покарання, надає найбільш повне уявлення стосовно всіх можливих різновидів санкцій статей Особливої частини КК України.

Список літератури: 1. *Бажанов М.И.* Назначение наказания по советскому уголовному праву. – К.: Вища шк., 1980. – 216 с. 2. *Благов Е.В.* Применение уголовного права. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 505 с. 3. *Дурманов Н.Д.* Советский уголовный закон. – М.: Изд-во МГУ, 1967. – 320 с. 4. *Зінченко І.О.* Проблеми вдосконалення кумулятивних санкцій в чинному КК України // Матер. наук. семінарів та «круглих столів», провед. Нац. юрид. акад. України спільно з АПРН України 15-16 трав. 2007 р. – Х.: Право. – 2007. – С. 19, 20. 5. *Козлов А.П.* Уголовно-правовые санкции (проблемы построения, классификации и измерения). – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. – 176 с. 6. *Кругликов Л.Л., Васильевский А.В.* Дифференциация ответственности в уголовном праве. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. – 300 с. 7. *Куринов Б.А.* Научные основы квалификации преступлений. – М.: Изд-во МГУ, 1976. – 183 с. 8. *Пономаренко Ю.А.* Питання вдосконалення КК України щодо правил побудови санкцій // Матер. наук. семінарів та «круглих столів», провед. Нац. юрид. акад. України спільно з АПРН України 15-16 трав. 2007 р. – Х.: Право. – 2007. – С. 14 – 16. 9. *Тютюгин В.И.* Соотношение норм Общей части УК Украины о наказании и санкций статей Особенной части // Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. пр. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Право, 2006. – Вип. 78. – С. 102-110. 10. *Филимонов В.Д.* Норма уголовного права. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 281 с.

Надійшла до редакції 30.10.2008 р.

УДК 343.2.01

О.М. Лемешко, канд. юрид. наук
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ІМУНІТЕТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Проблема імунітету при притягненні особи до юридичної відповідальності залишається актуальною не лише в Україні, а й в інших країнах світу, тому що на практиці виникають певні процесуальні ускладнення, перш за все при притягненні до кримінальної відповідальності осіб, наділених певним специфічним правовим статусом. Такі випадки

винятків із загального порядку притягнення до кримінальної відповідальності отримали найменування прояву *імунітету* (від лат. *immunitas* – юридичне право не підкорятися деяким законам). Виокремлення з загальної процедури притягнення до юридичної відповідальності (перш за все кримінальної й адміністративної) зазвичай обумовлене вимогами